

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

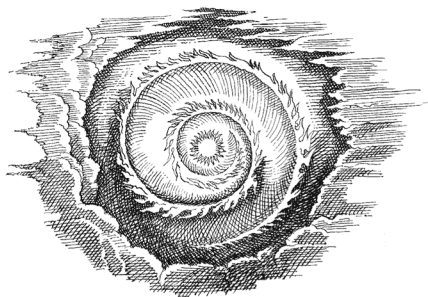
ДАНТЕ

■

БОЖЕСТВЕННА КОМЕДІЯ

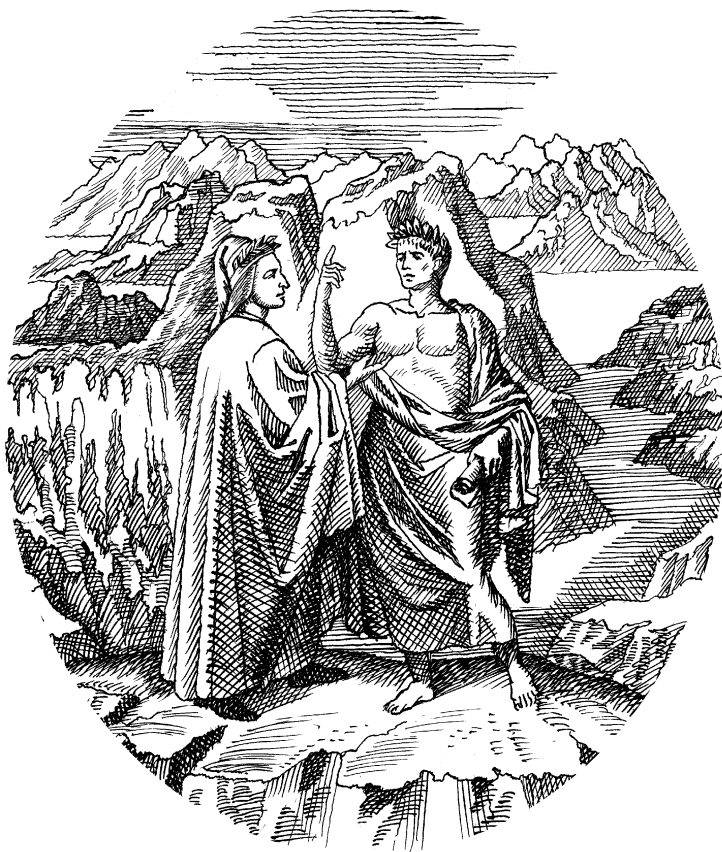
Поема

Переклад з італійської

Харків
«ФОЛІО»
2023

БОЖЕСТВЕННА
КОМЕДІЯ

ПІСНЯ ПЕРША

- 1 На півшляху свого земного світу
Я трапив у похмурий ліс густий,
Бо стежку втратив, млою оповиту.
- 4 О, де візьму снаги розповісти
Про ліс листатий цей, суворий, дикий,
Бо жах від згадки почина рости!
- 7 Над смерть страшно гіркіший він, великий, —
Але за благо те, що там знайшов,
Повім про все, що в пам'ять взяв навіки.
- 10 Недобре тямлю, як постав цей схов,
Бо сонність так оволоділа мною,
Що з певної дороги я зійшов.
- 13 Я опинивсь під пагорба стіною,
Яким кінчався неширокий діл,
Де острах ліг на серце пеленою.
- 16 Я вгору глянув і побачив схил,
Вже убраний у сонячне проміння,
Що надає людині свіжих сил.
- 19 Тоді помалу уляглось тремтіння,
Що не давало спокою мені
Всю ніч, коли блукав між страховиння.

- 22 Як той, хто у задишці голосній
На сушу вийшов, піною укритий,
І озирає вири нависні, —
- 25 Так і мій дух, не скінчивши летіти,
Зирнув назад і стежку оглядав,
Яка не дозволя нікому жити.
- 28 Тут я собі спочити трохи дав
І вирушив на гору незнайому,
А за опору нижчу ногу мав.
- 31 І от, коли вже йшов я по підйому,
Збіг леопард, моторний та верткий,
І шерсть рябіла плямами на ньому.
- 34 Моїх очей він не злякавсь, дерзкий,
І, заступивши шлях, став на сторожі,
І я подавсь униз, у діл низький.
- 37 А йшли хвилини ранішні, пригожі,
І сонце сходило з тим почтом зір,
Що з ним спахнули, як Любові Божій.
- 40 Схотілося у рух оздобить шир.
І дух надія звабила рожева,
Що скоро зникне цей плямистий звір.
- 43 Пора буяла навкруги квітнева,
Та я не вчув нічого, тільки ляк
Од вигляду уже близького лева.
- 46 І так, здалось, на мене йшов хижак,
Наїжившись, страшенно зголоднівши,
Що рух повітря вмить, здалось, заляк.
- 49 Ще вийшла люта й зла вовчиця вивши, —
Її неутоленна худорба
Примушує людей конать збіднівши.

- 52 В очах її така була злоба,
Таке палало полум'я гаряче,
Що з страху шлях згубив я до горба.
- 55 І наче той, хто дивиться найпаче,
Куди б скарби багаті примостить,
А, їх утративши, — в розпуці плаче,
- 58 Такий був я, бо твар мене щомить,
Встріч ідучи, помалу відсувала
Туди, де сяйво сонця не звучить.
- 61 Коли ж моя нога на діл ставала,
Явився хтось, у кого зір потух,
Мовчанка ж довга голос відібрала.
- 64 В безлюдді я його побачив рух.
«Врятуй! — була мольба моя єдина, —
Байдуже, чи людина ти, чи дух!»
- 67 Він мовив: «Не людина; був людина;
В Ломбардії мій батько оселився,
У Мантуї — моя там батьківщина.
- 70 *Во время Юлія я народивсь,*
Хоч пізно; жив я в Августовім Римі,
Коли ще лжебогам народ моливсь.
- 73 Я був поет, пісні складав любимі,
Як славний син Анхізів з Трої втік,
А Ліон упав в огні та димі.
- 76 Та чом вертаєш і в журбі поник?
Чого не йдеш на горб, де корениться
Солодке джерело чудесних рік?»
- 79 «Чи не Віргілій ти, чи не криниця
Широкоплинних мовних вод ясных? —
Спитав я й став, щоб в шані поклониться, —

- 82 О світло й честь усіх співців земних,
Ти зваж на захват мій, на шанування
Твоїх безсмертних творів видатних.
- 85 Ти вчитель мій, моє угрунтування,
У тебе я знайшов на все життя
Той гарний стиль, що дав мені визнання.
- 88 Ти бачиш твар, що втік од неї я?
Рятуй мене ти, мудрецю славетний,
Бо в серці й жилах кров тремтить моя».
- 91 «Хай буде інший шлях тобі прикметний, —
Він одповів на жалісні слова, —
Щоб ти мерщій покинув діл цей шпетний.
- 94 Повз твар, яка, голодна, завива,
Не прослизне і найспритніший дока:
Хто мимо йде, усіх вона вбива.
- 97 Лиха вона з природи та жорстока;
Наївшись, голоднішою стає
Й ненатлого не насищає ока.
- 100 Із звірами відгулює своє
Без міри; та надія на Хорта є,
Що він цю твар таки, нарешті, вб'є.
- 103 Про нього скажуть: скарбів не ковтає,
В любові, мудрості й чесноті зріс.
І ґрунт між Фельтро й Фельтро доглядає.
- 106 Він за Італію зведе свій спис, —
Заради ж неї дівчина Камілла
І Евріал умерли, й Турн, і Ніс.
- 109 І як би не тікала твар немила,
Він в Пекло зажене її, на дно,
Звідкіль її жадоба приманила,

- 112 А звідсіля, — надумав я одно, —
Я поведу тебе, де залягають
Місця, які я взяв уже давно.
- 115 Почуєш ти, як в розпачі благають
Там духи з зойком та з ламанням рук,
Повторну смерть на себе накликають.
- 118 Побачиш тих, хто між вогнених мук
Таємно тішитись у сподіванні
Колись піднестись до блаженних лук.
- 121 А схочеш в висі злинути останні, —
Душі, достойнішій за мене, здам
До ніжних рук тебе при розставанні.
- 124 Бо той, хто звіку владарює там,
Мене, що бився у ворожій раті,
Й тих, хто зі мною, не пуска й до брам.
- 127 А в тронній владаря світів палаті
Усе пристойне пишному кошу.
Щасливий той, хто буде там на святі!»
- 130 І я йому: «Поете, я прошу,
Ім'ям Христа, якого ти не відав,
Все зло й все гірше хай тут полишу,
- 133 Ти ж покажи усе, про що повідав:
Хай браму бачу я з Петром святим
І тих, хто в муках та скорботі знидів».
- 136 І рушив він, а я — слідом за ним.

ПІСНЯ ДРУГА

- 1 День одійшов; з натомленої спини
Всього живого тягарі земні
Тьма поскидала; тільки я, єдиний,

- 4 Все готувавсь до мужньої борні
З трудною стежкою з нестерпним жалем;
Та вірна пам'ять сил додасть мені.
- 7 О музи, хай ваш хист сіяє палом,
О думко, що я бачив, запиши
І передай навек людським скрижалам.
- 10 І я: «Поете, спершу ти ріши,
Якщо ти хочеш скрізь мене проводить,
Чи доблесть є на те в моїй душі?
- 13 Співав ти: батько Сільвіїв зіходить
Ще тлінний та минуший в світ тривкий,
Зберігши чуйність, що в живому бродить.
- 16 Коли ж противник всяких зол палкий
Був добрий з ним, передбачавши славу
Його діянь, і хто він, і який,
- 19 То мудрий відзнача його по праву:
Обранець неба вишнього добра,
Рим породив він та його державу,
- 22 А той же й та (це істина стара)
Засновані, щоб стать святим престолом
Наступникам апостола Петра.
- 25 Ця путь, розцвіченим твоїм глаголом
Прославлена, причиною в віках
Була його звитязі й папським столам.
- 28 Сосуд обрання теж у цих полях
Пізніше був, щоб дати підпору вірі,
Яка спасіння відкриває шлях.
- 31 А я чого піду? Хто пустить в мирі?
Ніякий не Еней, не Павел я,
На цю я честь не варт ні в якій мірі.

- 34 Коли ж спуститись знаджує земля,
То чи не здасться спуск мій божевіллям, —
Для мудреця ясніша мисль моя».
- 37 Мов той, хто раптом виниклим зусиллям
Занедбує намічені діла
Й прощається з готовим вже справиллям,
- 40 Вчинив і я: де схил чорнила мла,
У думці справа та пішла вся прахом,
Що з запалом розпочалась була.
- 43 «Я бачу у словах, повитих жахом, —
Сказала тінь, вся — благородний чар, —
Що ти в душі пройнявсь побожним страхом.
- 46 Він обсипа людину, мов той жар,
Примушуючи подвигу зректися,
Як мур уявлений спиняє твар.
- 49 Щоб міг від остраху ти відмогтися,
Скажу, чом став твоїм я ватажком,
Щоб знав, коли в мені жалі знялися.
- 52 Був з тими я, хто між добром і злом,
Як пані кликнула щонайгарніша,
І їй скоривсь я серцем і умом.
- 55 І от до мене над зорю ясніша
Звернула очі й голос чарівний;
Лиш в ангелів розмова лагідніша:
- 58 «О мантуанська чемна душе, чий
На цілу землю розголос лунає
Й лунатиме, аж поки світ живий.
- 61 Мій друг, що дружби з долею не має,
На прикрому безлюдному горбі
Дорогу втратив і в страху вмирає.

- 64 Боюсь, щоб не накоїв зла собі,
Щоб з поміччю, бува, не опізнитись, —
За нього, чула, й небо у журбі.
- 67 Иди, щоб там найшвидше опинитись
І мудрим словом стань його втішати;
Мені з турбот допоможи звільнитись.
- 70 Я — Беатріче, я кажу рушати,
Прийшла я з місць, куди вернутись хочу,
Любов мені звеліла це сказати.
- 73 Я піднесу тобі хвалу пророчу,
Як стану перед Господом святим». —
Замовкла, й мову я почав урочу:
- 76 «О пані благосна, єдина, з ким
Наш людський рід всі перевищив твори,
Які під небом зібрані низьким!
- 79 Так уподобав я наказ твій скорий,
Що, все здійснивши б, думав, що не встиг, —
І зайвими були б його повтори.
- 82 Але скажи, це хто тобі поміг
У глиб землі без остраху пускатись,
Звідкіль усяк тікав би скільки міг».
- 85 «Щоб міг за словом довго не шукатись, —
Сказала, — стисло відповім одне,
Чом не боюся я сюди спускатись.
- 88 Того боятись треба, головне,
Що позбавля когось життя й спокою, —
Все ж інше анікому не страшне.
- 91 Ласкавий Бог створив мене такою,
Що ваша скорб повз мене промина,
Що я — поза пожежею яркою.

- 94 Та в небі благородна є жона;
Того жалівши, хто підпав блуканням,
Вмолила Вишнього Суддю вона,
- 97 Звернулась до Лючії із благанням,
Сказавши: «На людину ту малу
Ти зглянься й огорни її сіянням».
- 100 Знайшла мене Лючія, ворог злу,
Де ми сиділи з древньою Рахіллю,
Й сказала: «Справжню Богові хвалу
- 103 Знось, Беатріче, і зарадь зусиллю
Того, хто любить так, що став на згин,
Піднявшись вище над людською цвіллю!
- 106 Чи ти не чуєш, як там стогне він?
Чи ти не бачиш, як зо смертю б'ється
Між хвиль, грізніших од морських пучин?»
- 109 Ніхто на світі палко так не рветься
До радості і не тікає бід,
Як я, зачувши, як те слово леться.
- 112 Прийшла звідтіль, де сяє небозвід
Я, пісні ввірившись твоїй урочій,
Яка вславля тебе й слухацький рід».
- 115 Сказавши так, звела на мене очі,
Де сльози струменіли в чистоті,
І я стежки знайшов якнайкоротші.
- 118 Прибув до тебе на прохання ті
І врятував од звіра, що з'явився
Тобі на цій великій висоті.
- 121 Та що тобі? Чого, чого спинився?
Чого на серці підлий страх тяжкий?
Чого в тобі сміливий дух смутився?

- 124 І це тоді, коли святі жінки
У небі втрюх клопочуться про тебе,
Я ж блага обіцяю дар такий?»
- 127 Мов квіт, в нічному морозі, як в погребі,
Побитий, похиляє вниз чоло
Й знов оживає у ранковім небі,
- 130 Так я відчув, що стомлення сплигло,
І вигукнув із серцем посмутнілим,
Мов той, до кого звільнення прийшло:
- 133 «О преблага, з якою став я смілим,
І гречний ти, що зразу ж поспішив
І підійшов до мене з словом милим,
- 136 Ти так мені бажання прищепив
Рушати краєм тим жахним, немирним,
Що до своїх вернувсь я перших слів.
- 139 Іди ж, пойнятий захватом надмірним,
Ти — проводир, ти — пан, учитель — ти».
Сказав я й слідом за поетом мирним
- 142 Ступив на шлях лісистий і крутий.

ПІСНЯ ТРЕТЯ

- 1 *«Крізь мене йдуть до міста мук найтяжчих,
Крізь мене йдуть до мучень і заков,
Крізь мене йдуть між поколінь пропавших.*
- 4 *Суд правий вів творця моїх будов:
Звели мене Могуття, що все родить,
Найвища Мудрість і Першолобов.*
- 7 *Лиш після мене світ став брами зводить.
Ніщо не вічне, я ж на всі віки.
Лишайте сподівання всі, хто входить».*

- 10   Із чорних літер напис я такий
Побачив на вершку хмурної брами
Й сказав: «Учителю, о жах який!»
- 13   І він, немов господар над думками:
«Лишатись легкодухість має тут,
І має вмерти дроз перед страхами.
- 16   Як обіцяв я, ми прийшли в той кут,
Де скорбні тіні можеш ти уздріти,
Що розуму збулись блаженних пут».
- 19   Він руку дав мені, і я зогрітий
Був усміхом спокійного лица, —
Й повів у глиб, у таїну повитий.
- 22   Такі зітхання й лемент без кінця
Почулись у беззорянім склепінні,
Що струмом сліз облився раптом я.
- 25   Усі наріччя, мови старовинні,
Репетувань і ремствувань слова
У плесках рук, у вигуках, хрипінні, —
- 28   Зливались в гамір, що завжди трива
У цьому місці, крутячись всечасно,
Немов пісок, що вихор порива.
- 31   Мені тоді зробилося так жасно,
Що мовив: «Волю ти мою вволи,
Скажи, хто мучиться отак злощасно?»
- 34   І він: «На животіння це прийшли
Ті, що зірок, мізерні, не хапали,
Жили собі без гани, без хвали.
- 37   А поряд — ангели, що з висі впали
Ті, недостойні, і не вороги,
Й не слуги Божі, лиш за себе дбали,

З М І С Т

«Божественна комедія» Данте. *О. Алексєнко* 3

БОЖЕСТВЕННА КОМЕДІЯ

ПЕКЛО

Пісня перша	
Ліс. — Пагорб. — Три звірі. — Віргілій	23
Пісня друга	
Сумніви Данте. — Відповідь Віргілія	27
Пісня третя	
Брама Пекла. — Нікчемні. — Ахерон. — Човен Харона	32
Пісня четверта	
Коло перше (Лімб). — Нехрещені немовлята і добродесні нехристияни	37
Пісня п'ята	
Коло друге. — Мінос. — Порушники шлюбної вірності. — Франческа да Ріміні	42
Пісня шоста	
Коло третє. — Цербер. — Червоугодники. — Чвакало	47
Пісня сьома	
Коло четверте. — Плутос. — Скнари і марнотратники. — Фортуна. — Коло п'яте. — Стігійське болото. — Гнівні	51
Пісня восьма	
Коло п'яте (закінчення). — Флегій. — Філіппо Срібний. — Місто Діте	55
Пісня дев'ята	
Біля воріт Діте. — Фурії. — Посол з неба. — Коло шосте. — Сретики	59
Пісня десята	
Коло шосте (продовження). — Фаріната дельї Уберті. — Кавальканте Кавальканті	64

Пісня одинадцята	
Коло шосте (закінчення). — Гробниця папи Анастасія. — Розміщення грішників у Пеклі	68
Пісня дванадцята	
Коло сьоме. — Мінотавр. — Перший пояс. — Флегетон. — Центаври. — Насильники над ближніми і над їх майном	72
Пісня тринадцята	
Коло сьоме. — Другий пояс. — Насильники над собою і над своїм майном	77
Пісня чотирнадцята	
Коло сьоме. — Третій пояс. — Насильники над божеством. — Капаней. — Критський Старець. — Пекельні ріки	81
Пісня п'ятнадцята	
Коло сьоме. — Третій пояс (продовження). — Насильники над природою (содоміти)	86
Пісня шістнадцята	
Коло сьоме. — Третій пояс (продовження)	90
Пісня сімнадцята	
Геріон. — Коло сьоме. — Третій пояс (закінчення). — Насильники над природою і мистецтвом (хабарники). — Спуск у восьме коло	95
Пісня вісімнадцята	
Коло восьме (Лихосхови). — Обманщики тих, що не довірились. — Перший схов. — Звідники і спокусники. — Другий схов. — Підлесники	99
Пісня дев'ятнадцята	
Коло восьме. — Третій схов. — Святокупці	104
Пісня двадцята	
Коло восьме. — Четвертий схов. — Віщуни	108
Пісня двадцять перша	
Коло восьме. — П'ятий схов. — Хабарники. — Лукський старшина. — Чорти з гаками	113
Пісня двадцять друга	
Коло восьме. — П'ятий схов (продовження). — Наваррець Чамполо. — Бійка чортів	117
Пісня двадцять третя	
Коло восьме. — П'ятий схов (закінчення). — Шостий схов. — Лицеміри	122
Пісня двадцять четверта	
Коло восьме. — Сьомий схов. — Злодії	127
Пісня двадцять п'ята	
Коло восьме. — Сьомий схов (закінчення). — Как. — П'ять флорентійців	132
Пісня двадцять шоста	
Коло восьме. — Восьмий схов. — Лукаві порадики	137
Пісня двадцять сьома	
Коло восьме. — Восьмий схов (закінчення)	142

Пісня двадцять восьма	
Коло восьме. — Дев'ятий схов. — Призвідники розбрату	147
Пісня двадцять дев'ята	
Коло восьме. — Дев'ятий схов (закінчення). — Десятий схов. — Фальшівники металів	152
Пісня тридцята	
Коло восьме. — Десятий схов (закінчення). — Фальшівники людей, грошей і слів	156
Пісня тридцять перша	
Криниця гігантів. — Немврод. — Ефіальт. — Антей	161
Пісня тридцять друга	
Коло дев'яте. — Коцит. — Обманщики тих, що довірилися їм. — Перший пояс (Каїна). — Зрадники рідних. — Другий пояс (Антенора). — Зрадники батьківщини і однодумців	166
Пісня тридцять третя	
Коло дев'яте. — Другий пояс (закінчення). — Третій пояс (Толомея). — Зрадники друзів і співтрапезників	171
Пісня тридцять четверта	
Коло дев'яте. — Четвертий пояс (Джудекка). — Зрадники благодійників. — Люцифер. — Три паші Люцифера. — Зрадники величності божеської і людської — Іуда, Брут і Кассій. — Центр всесвіту. — Підняття до південної півкулі	176

ЧИСТИЛИЩЕ

Пісня перша	
Вступ. — Чотири зірки. — Катон	181
Пісня друга	
Пердчистилище. — Ангел-стерничий. — Каселла	185
Пісня третя	
Пердчистилище. — Душі вмерлих, не примирених з церквою. — Король Сицилії Манфред	190
Пісня четверта	
Пердчистилище. — Сходження нагору. — Бельаква	194
Пісня п'ята	
Пердчистилище. — Недбайливі і загиблі не своєю смертю	199
Пісня шоста	
Пердчистилище. — Недбайливі і загиблі не своєю смертю. — Сорделло. — Звернення до Італії	203
Пісня сьома	
Пердчистилище. — Долина земних владарів	208
Пісня восьма	
Пердчистилище. — Долина земних владарів. — Ангели-охоронці. — Змій	213
Пісня дев'ята	
Пердчистилище. — Долина земних владарів. — Сон Данте. — Брама Чистилища. — Вхід до першого кола	217
Пісня десята	
Чистилище. — Перше коло. — Пихаті. — Приклади смирення	222

	Пісня одинадцята	
Перше коло. — Пихаті. — Молитва. — Одерізі д'Агобйо		227
	Пісня дванадцята	
Перше коло. — Пихаті. — Приклади покараної пихи. — Сходження у друге коло		231
	Пісня тринадцята	
Друге коло. — Заздрісні. — Приклади великодушності		236
	Пісня чотирнадцята	
Друге коло. — Заздрісні. — Приклади покараних заздрощів		241
	Пісня п'ятнадцята	
Друге коло. — Заздрісні. — Третє коло. — Гнівливі. — Приклади лагідності		246
	Пісня шістнадцята	
Третє коло. — Гнівливі. — Ломбардець Марко		250
	Пісня сімнадцята	
Третє коло. — Гнівливі. — Вихід з диму. — Сходження в четверте коло		255
	Пісня вісімнадцята	
Четверте коло. — Ледачі. — Приклади рідкісної швидкості і жалюгідних лінощів		259
	Пісня дев'ятнадцята	
Четверте коло. — Ледачі. — Символічний сон Данте. — Сходження в п'яте коло		264
	Пісня двадцята	
П'яте коло. — Скупі. — Приклади бідності, щедрості та огидних скупощів. — Гуго Капет. — Двигіння гори		268
	Пісня двадцять перша	
П'яте коло. — Скупі. — Стацій. — Пояснення причини землетрусу		273
	Пісня двадцять друга	
Сходження в шосте коло. — Прославлені персонажі Лімбу. — Шосте коло. — Обжерливі. — Приклади здержливості		277
	Пісня двадцять третя	
Шосте коло. — Обжерливі. — Форезе Донаті		282
	Пісня двадцять четверта	
Шосте коло. — Обжерливі. — Ще одне таємниче дерево. — Приклади нездержливості		287
	Пісня двадцять п'ята	
Сходження в сьоме коло. — Сьоме коло. — Любострасні. — Приклади чистоти		292
	Пісня двадцять шоста	
Сьоме коло. — Любострасні і содоміти. — Приклади любострастя		297
	Пісня двадцять сьома	
Сьоме коло. — Любострасні. — Перехід крізь полум'я. — Сходження в Земний Рай. — Останні слова Віргілія		302
	Пісня двадцять восьма	
Земний Рай. — Мательда. — Божественний ліс		307

Пісня двадцять дев'ята	
Земний Рай. — Алегорична процесія, або Триумф церкви	312
Пісня тридцята	
Земний Рай. — Поява Беатріче і зникнення Віргілія	317
Пісня тридцять перша	
Земний Рай. — Лета	322
Пісня тридцять друга	
Земний Рай. — Символічне дерево. — Перетворення колісниці. — Повія і велетень	327
Пісня тридцять третя	
Земний Рай. — Пророцтво Беатріче. — П'ятсот, десять і п'ять. — Хвилі Євної	333

РАЙ

Пісня перша	
Вступ. — Звернення до Аполлона. — Піднесення Данте й Беатріче в сферу вогню. — Міркування Беатріче з цього приводу	339
Пісня друга	
Зачин. — Піднесення на перше, Місяцеве небо. — Плями на Місяці. — Вплив небес	344
Пісня третя	
Перше, Місяцеве небо. — Духи, що зламали обітницю. — Піккарда Донаті. — Імператриця Констанца	349
Пісня четверта	
Перше, Місяцеве небо. — Сумніви Данте, які Беатріче вгадує та розв'язує. — Нове запитання Данте: чи можна виправити зламані обіти?	353
Пісня п'ята	
Перше, Місяцеве небо. — Незрушність обіту і можливість його заміни. — Піднесення на друге, Меркурієве небо. — Юстініан	358
Пісня шоста	
Друге, Меркурієве небо. — Життя імператора Юстініана. — Історія римського орла. — Уступ проти гібелінів. — Духи Меркурієвого неба. — Ромео	362
Пісня сьома	
Друге, Меркурієве небо. — Спасіння	367
Пісня восьма	
Піднесення на третє, Венерине небо. — Духи велелюбних. — Карл Мартелл. — Король Роберт. — Питання: чому діти рідко коли скидаються на батьків?	372
Пісня дев'ята	
Третє, Венерине небо. — Духи велелюбних. — Куніцца да Романо. — Марселець Фолько. — Раава. — Римський двір	377
Пісня десята	
Піднесення на четверте, Сонцеве небо. — Духи учених. — Фома з Аквіно. — Схоластичні і давні богослови та мудреці	382
Пісня одинадцята	
Четверте, Сонцеве небо. — Марнота земних турбот. — Два сумніви. — Життя Франціска Ассізького. — Переродження ченців	387

Пісня дванадцята	
Четверте, Сонцеве небо. — Другий вінець блаженних духів. — Життя Домініка. — Докір францисканця. — Бонавентура. — Його оточення.....	392
Пісня тринадцята	
Четверте, Сонцеве небо. — Новий танок, новий спів. — Мудрість Соломона і мудрість Христа. — Неспроможність людська вивчати й розуміти Святе письмо та міркувати про будь-чие спасіння	397
Пісня чотирнадцята.	
Четверте, Сонцеве небо. — Блиск блаженних після відродження тіл. — Піднесення на п'яте, Марсове небо. — Духи військових у вигляді світного хреста. — Гармонійні співи. — Захват Данте	401
Пісня п'ятнадцята	
П'яте, Марсове небо. — Хрестоносець Каччагвіда. — Стародавня Флоренція	406
Пісня шістнадцята	
П'яте, Марсове небо. — Марність шляхетного походження. — Каччагвіда і його сучасники. — Давнє і новітнє населення Флоренції.....	411
Пісня сімнадцята	
П'яте, Марсове небо. — Злигодні вигнання. — Горювання й радість Данте. — Мужність істини	416
Пісня вісімнадцята	
П'яте, Марсове небо. — Осяйні духи Марсового хреста. — Піднесення на шосте, Юпітерове небо. — «Любіте правосудіє...» — Імперський орел. — Скупість пап	421
Пісня дев'ятнадцята	
Шосте, Юпітерове небо. — Промова небесного орла. — Потрібність віри для спасіння. — Віра без діл	426
Пісня двадцята	
Шосте, Юпітерове небо. — Спів праведників. — Закохані в справедливості владарі — складові частини образу орла. — Віра і спасіння. — Призначення долі наперед	431
Пісня двадцять перша	
Сьоме, Сатурнове небо. — Піднесення. — Духи споглядальників. — Небесні сходи. — П'єр Дам'яно. — Ще про призначення долі. — Пишнота прелатів	436
Пісня двадцять друга	
Сьоме, Сатурнове небо. — Бенедикт. — Занепалі монастирі. — Піднесення на восьме, Зірне небо. — Сузір'я Близнят. — Погляд на Землю	440
Пісня двадцять третя	
Восьме, Зірне небо. — Триумф Христа. — Коронування Марії	446
Пісня двадцять четверта	
Восьме, Зірне небо. — Відповіді Данте на запитання про віру	450
Пісня двадцять п'ята	
Восьме, Зірне небо. — Туга за батьківщиною. — Апостол Яків. — Відповіді Данте на запитання про надію. — Апостол Іоанн. — Небесне сяйво і земні очі	455

Пісня двадцять шоста	
Восьме, Зірне небо. — Відповіді Данте на запитання про любов. — Перший гріх, перші часи на землі, перша мова, перша оселя	460
Пісня двадцять сьома	
Восьме, Зірне небо. — Порочні пастирі. — Небесний жаль. — Піднесення на дев'яте, Кристалічне небо, або Перворушій. — Небесна краса і земна потворність	464
Пісня двадцять восьма	
Дев'яте, Кристалічне небо. — Божественна сутність і ангельські чини. — Погодженість між системою небес і побудовою дев'яти кіл. — Небесна ієрархія	469
Пісня двадцять дев'ята	
Дев'яте, Кристалічне небо. — Теорія ангелів. — Проповідь проти проповідників	474
Пісня тридцята	
Десяте, Палаюче небо. — Піднесення. — Полум'я світла. — Небесна роза. — Трон Генріха VII	478
Пісня тридцять перша	
Десяте, Палаюче небо. — Біла роза і сонми ангелів. — Бернар з Клерво. — Молитва до Беатріче. — Приснодіва Марія	483
Пісня тридцять друга	
Десяте, Палаюче небо. — Будова небесної рози. — Блаженні діти. — Марія і Гавриїл. — Велика знать небесного Єрусалима	487
Пісня тридцять третя	
Десяте, Палаюче небо. — Свята молитва. — Заступництво Богоро- диці. — Видіння бога. — Екстаз Данте.	492
Коментарі	497